

Olaglig kamp för djurens befrielse

Hur veganer försvarar användandet av olagliga metoder

Karin Karlsson

Projektet *Politiska institutioner och strategiskt agerande* (PISA) syftar till att öka vår kunskap om det moderna styrelseskicket. Den teoretiska utgångspunkten är att politiska institutioner formar olika aktörers möjligheter att utöva inflytande och tillvarata sina intressen. En viktig empirisk utgångspunkt är att svensk politik inte längre kan beskrivas som en kombination av parlamentarism och korporativism – den institutionella legering som i detta avseende var liktydig med den svenska modellen. Hur det nya styrelseskicket bäst kan karakteriseras är emellertid ännu en öppen fråga. Tidigare forskning har visat att korporativismen har minskat i betydelse. Den ofta framförda tanken att lobbying och andra former av informell och mindre rutiniserad maktutövning har trätt i dess ställe, bör tills vidare enbart uppfattas som ett slags arbetshypotes.

PISA-projektet initierades hösten 1994 med hjälp av ett planeringsanslag från *Riksbankens Jubileumsfond*. Projektet bedrivs sedan 1995 med ekonomiskt stöd från Riksbankens Jubileumsfond (huvudansvarig Jörgen Hermansson), *Arbetslivsfonden* (PerOla Öberg) och *Kommunikationsforskningsberedningen* (Torsten Svensson).

I PISA:s rapportserie publiceras projektets arbetspapper och vissa mindre delrapporter. Som brukligt är i vetenskapliga sammanhang är författarna till de enskilda rapporterna själva ansvariga för innehållet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	1
1.1 Avgränsningar och förtydliganden	2
1.2 Metod och material	3
2. Vad är veganism?	4
2.1 Bakgrund	4
2.2 Ideologi	4
2.3 Vegangrupper	8
3. Politiskt deltagande	11
3.1 Olika former av politiskt deltagande	11
3.2 Precisering av civil olydnad, sabotage och terrorism	13
4. Hur försvarar veganer användandet av olagliga metoder	15
4.1 Veganer och civil olydnad	15
4.2 Veganer och sabotage	18
4.3 Veganer och terrorism	21
5. Avslutning	23
Referenser	24

1. Inledning

Allt oftare diskuteras politikerförakt och partiernas svårigheter att locka till sig människor i Sverige idag. Framförallt talas det om ungdomars sviktande intresse för de politiska partierna. Är ungdomar inte längre intresserade av att påverka och engagera sig i politiken? Svaret är jo, det är de, men engagemanget har tagit sig nya uttryck. Ungdomar söker sig inte i lika hög utsträckning som tidigare till de traditionella partierna för att göra sina röster hörda. De väljer istället andra typer av organisationer eller aktionsgrupper som arbetar för t ex miljön, för fred eller emot plågsamma djurförsök. Genom dessa grupper försöker de sedan påverka samhället.¹

På stark frammarsch idag, främst bland ungdomar, är veganism. Det innebär ett sätt att leva där man undviker utnyttjandet av djur och därmed utesluter användandet av alla animaliska produkter, bl a i sin kost. Skälen till att bli vegan är flera, där det kanske starkaste är solidaritet med djuren. Många tror att veganism är en övergående trend bland ungdomar, andra hävdar att det är en stark rörelse med stora krav på förändringar i vårt samhälle. Under senare tid har många unga veganer talat om en ny ideologi och en ny samhällsordning där respekten för naturen, djuren och livet står i centrum. Kapitalism och marknadsekonomi ses som huvudfiender till ett bättre samhälle. Veganerna säger sig kämpa mot ett ”skendemokratiskt” etablissemang, för det goda, rättvisa och moraliska. För att försvara dessa värden och djurens rätt i samhället använder sig veganerna av olika påtryckningsmedel. De utnyttjar ”vanliga” lagliga medel till viss del, men många använder sig också av civil olydnad. En liten grupp, som kommit att kallas militanta veganer i media och folkmun, går så långt att de använder sig av våldsmedel och sabotage för att uppnå sina syften.² Här ligger ett allvarligt problem då dessa ungdomar verkar ha förlorat respekt för lagen och demokratin, vilka är grundstenar varpå vårt samhälle vilar. Varför anser sig veganerna ha rätt till lagbrott i en demokrati, där medborgarna har möjlighet att delta i stiftandet av lagarna? *Huvudsyftet* med denna uppsats är att undersöka vilka argument veganer lägger fram för att försvara användandet av olagliga metoder som påverkansform i det politiska livet. Jag kommer att definiera tre typer av olagligt politiskt agerande som veganer ägnar sig åt, nämligen civil olydnad, sabotage och terrorism. För var och en av dessa kommer jag att studera vilka motiveringar veganerna framför för att rättfärdiga bruket av dem. Uppsatsens syfte är även att göra en övergripande presentation av veganismen.

¹ Möller Tommy, *Partier och organisationer*, Stockholm, Allmänna förl. 1990

² Reinfeldt Fredrik, et al, *Stenen i handen på den starke*, Nyköping, Stockholms Moderata Ungdomsförbund, 1995

Debatten om veganism som livsstil och veganernas sätt att verka för sin sak i samhället startade i Sverige under 1994. Bland läkare och näringsfysiologer startade då en diskussion om huruvida vegankost ger ett tillräckligt näringstillskott eller ej. Tonårsföräldrar till veganer började oroa sig för att deras barn inte åt "ordentligt". 1994 genomfördes också ett antal attentat av veganer mot bland annat slakterierna Scan och Charkman och mejeriet Arla. Även ett kemilaboratorium vid Umeå Universitet, som sysslar med djurförsök, totalförstördes och tre personer skadades. Framförallt företag och institutioner i Umeå, på något sätt kopplade till "utnyttjandet" av djur, har attackerats under ett flertal tillfällen sedan 1994.³ Media har ofta utmålat alla veganer som våldsverkare och de har fått benämningen militanta trots att majoriteten veganer i Sverige helt tar avstånd från olagliga våldshandlingar.⁴ Veganism innebär i grunden ett fredligt förhållningssätt gentemot omvärlden. Respekt för allt levande; djur, människor och natur, innebär också respekt för andra människors åsikter, anser bland andra Svenska Veganföreningens ordförande Ulla Troeng.⁵

1.1 Avgränsningar och förtydliganden

Det finns flera skäl till att bli vegan, ett är övergången till vegankost för hälsans skull. Min uppsats fokuserar på de som är veganer av *etiska* skäl. Jag kommer dock att beskriva veganismen och dess anhängare i stora drag i uppsatsens inledande kapitel, för att senare koncentrera mig kring varför "etiska" veganer anser det befogat att bryta mot lagen för djurens skull.

Då individualismen är något av det mest centrala inom veganismen finns det nästan lika många åsikter och värderingar som det finns veganer, vilket gör det ganska svårt att studera vad veganismen egentligen står för. Jag försöker i min uppsats att skildra stora gemensamma punkter, vilka jag tycker mig kunna se. För enkelhetens skull har jag valt att använda ordet *veganrörelse*, vilket får beteckna det samlade antalet veganer, även om många veganer säger sig stå utanför en sådan. Ordet djurrättsrörelse förekommer också. Det är dock inte nödvändigt att vara vegan, eller ens vegetarian, för att vara anhängare av denna. Den kanske mest kända föreningen inom djurrättsrörelsen i Sverige är "Nordiska Samfundet Mot Plågsamma

³ *Dagens Nyheter*, 1995-06-29

⁴ *Se text Göteborgsposten*, 1996-05-09

⁵ *Uppsalademokraten*, 1996-02-01

Djurförsök”. Flera ”etiska” veganer föredrar ordet djurrättsrörelse framför veganrörelse, för att markera sitt etiska ställningstagande gentemot de som väljer att bli veganer av andra skäl.

Flertalet organiserade veganer använder sig, förutom av olagliga metoder, också till stor del av lagliga, konventionella handlingar såsom exempelvis utdelning av flygblad, demonstrationer och författande av insändare och debattartiklar till tidningar. Många enskilda veganer och några föreningar, som bland andra Svenska Veganföreningen, tar helt avstånd från lagbrott. Jag kommer i denna uppsats endast att behandla den olagliga verksamheten som förekommer, men det är viktigt att komma ihåg att denna bara utgör en del av rörelsens totala verksamhet.

Föreningsstadgar, medlemsavgifter och dylikt, som kännetecknar vad vi normalt kallar föreningar eller organisationer, saknas ofta inom den organiserade, ”olagliga delen” av veganrörelsen. Därför används huvudsakligen ordet *grupper* i uppsatsen istället för föreningar eller organisationer. Det exakta antalet vegangrupper i Sverige och internationellt som ägnar sig åt olaglig verksamhet är svårt att redogöra för. Detta med anledning av att en del grupper är små och okända, hemliga eller nystartade och därmed svåra att få information om. Jag koncentrerar mig på ett fåtal, kända grupper som är möjliga att inhämta information om.

1.2 Metod och material

Uppsatsen är en *beskrivning* av veganrörelsen och en form av *argumentationsanalys* av de argument veganer lägger fram för att försvara användandet av olagliga metoder. Det källmaterial jag utnyttjar är skriftligt material från rörelsen, andrahandskällor i form av tidnings- och tidskriftsartiklar samt information från Internet. Litteratur i ämnet är än så länge mycket begränsad.

Veganrörelsen, internationellt och nationellt i Sverige, använder flitigt Internet som sitt forum. Här finns hemsidor för enskilda grupper och information om löpande verksamhet, men även omfattande allmän upplysning om veganer, vegetarianer och djurskydd. Mycket information är från USA och Storbritannien. Jag har främst sökt material på svenska informationssidor samt på några svenska vegangrupper hemsidor.

2. Vad är veganism?

2.1 Bakgrund

Veganism är en strikt form av vegetarianism. Redan under antiken föddes tanken på att äta vegetariskt, dvs undvika animaliska produkter i kosten, av hälsomässiga, etiska eller religiösa skäl. Modern vegetarianism har sina rötter i 1700-talet då många religiösa grupper valde en vegetarisk livsföring. Från 1800-talets mitt blev vegetarianismen en rörelse då den första vegetariska sammanslutningen bildades i England (1847). I Sverige blev Johan Lindström Saxon vegetarianismens förgrundsfigur då han i Stockholm 1903 bildade ”Svenska Vegetariska Föreningen” som kom att arbeta för sund livsföring, nykterhet, miljövård och fred.⁶ Under mitten av 40-talet valde en grupp vegetarianer i England att gå ett steg längre än andra anhängare av vegetarianismen när de beslutade sig för att undvika *all* animalisk föda samt *alla* slags animaliska produkter i sin livsföring. Ordet vegan myntades i London 1944.⁷

I Sverige har vi under 1900-talet främst hämtat vegetariska idéer från Tyskland och kurorts-idealet, vilket bland annat inspirerat till uppkomsten av svenska hälsohem. För 25 år sedan startade den första *stora* gröna vågen i Sverige. Intresset för vegetarisk kost ökade kraftigt hos allmänheten. Skälen till att bli vegetarian var hälsomässiga och innebar först och främst att kött uteslöts ur kosten. Idag kan vi se en ny grön våg skölja över oss, men den här gången väljer allt fler att äta vegetariskt av etiska skäl. Antalet ungdomar som blivit vegetarianer eller veganer har ökat kraftigt under de senaste åren på 90-talet.⁸ Det finns idag cirka 250 000 vegetarianer i Sverige. Av dessa är omkring 25 000 veganer.⁹ Veganismen har i första hand hämtat anhängare i åldrarna 15-25 år. Städer med många veganer är framför allt Umeå, Trollhättan, Vänersborg, Linköping och Göteborg.¹⁰

2.2 Ideologi

Veganer väljer att utesluta *alla* animaliska produkter eller biprodukter från djur i sin kosthållning till skillnad från vegetarianer som utesluter endast kött och andra *utvalda* animaliska produkter. Det innebär rent konkret att veganer inte äter kött, fågel, fisk, ägg, mejeriprodukter

⁶ Bra Böckers Lexikon, vegetarianism, Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1996

⁷ Uppsalademokraten, 1996-02-01

⁸ Uppsala Nya Tidning, 1996-12-12

⁹ Uppgift saknas om hur många veganer som är ”etiska” veganer

¹⁰ Dagens Nyheter, 1997-02-25

etc. En ”etisk” vegan motsätter sig *all* verksamhet där djur deltar på människans villkor och använder härmed inte heller skinn, päls och läder eller produkter testade på djur. De allra flesta anger idag, som redan nämnts, etiska skäl till att bli vegan. Andra skäl kan vara ekologiska, religiösa, hälsomässiga eller ekonomiska.¹¹ En del blir veganer som en protest mot den etablerade samhällsordningen.¹² Det har också visat sig att många yngre veganer lockas av den speciella livsstilen straight edge, som utvecklats kring veganismen, och den musik som förknippas med denna (se vidare nedan).¹³ Svenska Veganförningen (som bildades redan 1976) beskriver i sin tidskrift, *Veganbladet*, veganism som: ”ett sätt att leva, när man försöker att undvika grymhet mot djur till mat, kläder eller andra syften”.¹⁴

Veganismen är en mångfacetterad och något svårgreppbar ”kultur” där man kan hitta idéer från bland annat hälsolära, individualism, humanism, utilitaristisk filosofi, vänsterradikalism, miljöaktivism, hippiekultur och punk. Kärnan i veganismen är solidaritet och medkänsla med djuren. Grundtanken är att djur och människor har samma värde och att människor genom sin intelligens har ett moraliskt ansvar att inte utnyttja djuren. Djuren har, enligt veganerna, ett liv som liknar människans där biologiska, individuella och sociala behov styr. Om dessa behov inte uppfylls känner de smärta och lider på samma sätt som vi. Detta gör det moraliskt oförsvarbart att tillfoga djur lidande och död.¹⁵ Argumentet draget till sin spets innebär att vårt nyttjande (eller utnyttjande) av djur för olika ändamål är mord.

Utifrån individualistiska tankegångar måste, enligt veganerna, alla levande varelser betraktas som fria, unika individer med rätt att bestämma över sina egna liv. Detta gäller både djur och människor. Det materiella får aldrig gå före individens rätt. Härur följer ett centralt resonemang inom veganrörelsen. Om människan, som är ett djur, har rättigheter som måste respekteras, måste även begreppet mänskliga rättigheter utvidgas till djurrätt. Det innebär att alla djur också bör ha rättigheter som skall respekteras. Veganerna kämpar främst för djurrätt och för djurens befrielse i samhället.¹⁶ Rent biologiskt är det svårt att likställa begreppen mänskliga rättigheter och djurrätt eftersom djur saknar människors intelligens. Vi kan till exempel inte ge djuren

¹¹ Direktcitrat ur *Veganbladet*, Nr 2, 1997

¹² *Dagens Nyheter*, 1995-07-13

¹³ Thorsten Ek, ”Oljud, renlevnad och visioner”, *Arbetaren*, Nr. 51/52, 1994

¹⁴ *Veganbladet*, 1997

¹⁵ Tom Regan, *Djurens Rättigheter*, från flygblad; veganförningen ”Djurrättsalliansen i Uppsala”, 1997

¹⁶ *ibid*

rösträtt. Men just därför är det enligt veganerna så viktigt att vi respekterar dem som inte kan föra sin egen talan genom att ge dem rättigheter. ”Djurens befrielse”, vilket är veganrörelsens ”stridsbudskap”, innebär att alla djur i samhället ska befrias från människors utnyttjande och förtryck så fort som möjligt. Hur detta ska gå till rent praktiskt verkar veganerna inte vara fullt eniga om. En del menar att det räcker att släppa alla djur fria och att naturen snabbt och naturligt löser problemen som detta innebär. Andra menar att det handlar om en oerhört lång process där vi människor först och främst måste sätta stopp för all avel av djur. Veganerna jämför ofta sin kamp med bekämpningen av slaveriet, striden för de svartas rättigheter och kvinnornas kamp för lika rättigheter. De vill att kampen ska uppfattas för det den är; nämligen en politisk befrielse rörelse och inte någon trendig, flummig ungdomshälsorörelse på övergående i samhället.¹⁷

Den kanske mest kände veganen och försvararen av djurens rättigheter är den australiske filosofen Peter Singer som bl a skrivit den uppmärksammade boken ”Djurens frigörelse”, vilken utkom i sin första upplaga 1975. Singer är veganrörelsens främste lärofader och hans bok har med åren blivit något av en bibel, förmodligen mycket på grund av att han som etablerad och respekterad forskare lägger fram genomtänkta, självklara och ibland svåremotsagda argument för vegan- och djurrättsrörelsens sak. Den främsta förklaringen till Singers stora popularitet är att han själv är vegan. Han lever således som han lär. Många andra djurrättsfilosofer, däribland svenska filosofer, har kritiserats av veganrörelsen för sin ”dubbelmoral” med den innebörden att de ”predikar” för en sak, men själva gör en annan.¹⁸

Peter Singer anser att veganismen är den mest konsekventa tillämpningen av de moraliska idéer han försvarar i ”Djurens frigörelse”. I denna använder Singer begreppet speciesism, på svenska artism, artförtryck, eller artegoism, för rätten människan tar sig att förtrycka andra individer, dvs djuren, enbart av det skälet att dessa tillhör en annan art. Etik i vårt samhälle måste bygga på hänsyn till alla kännande varelser. Oavsett om de tillhör vår art eller andra arter bör vi respektera deras intressen. Artism är likvärdigt med rasism eller sexism enligt Singer som vänder sig mot allt utnyttjande av djur.¹⁹

¹⁷ <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3animalrights.html>, 1997-04-23

¹⁸ *Expressen*, 1995-07-18

¹⁹ *Dagens Nyheter*, 1997-02-09. Se också: Singer, Peter, *Djurens frigörelse*, s.25ff, Falun, Nora Nya Doxa, 1992,

Veganismen och djurrättsrörelsen bygger på humanismen vars grund är en medkänsla med andras lidande, menar Singer. Han ser utilitaristen Jeremy Bentham som en upplyst humanist och föregångare till dagens djurbefriare. Den klassiska utilitarismen grundade sina omdömen om rätt och fel på smärta och lycka. Utilitaristerna anser att all smärta och lycka räknas oavsett vems. Bentham och andra utilitarister protesterade mot slaveriet eftersom de inte ansåg att afrikanernas smärta vägde lättare än européernas. Därefter är det bara en litet steg till uppfattningen att djurs smärta inte väger lättare än människans, anser Singer vidare, men konstaterar dock att inte alla djurbefriare är utilitarister, även om utilitarismen är exempel på en etik som både är humanistisk och stöder den djurbefriande etiken.²⁰

Runt kampen för djurens rättigheter i samhället har en helt ny livsstil vuxit fram bland ungdomar, med en speciell miljö, moral och musik. Straight edge är en typ av renlevnadsideologi som många unga veganer hämtar inspiration från.²¹ Begreppet straight edge - en klar gräns, kommer ursprungligen från USA och betyder att individen i alla lägen ska leva så rent som möjligt och "bevara skärpan". Det innebär, förutom uteslutande av alla animaliska produkter, bland annat frihet från alkohol och andra former av droger. Musikstilen hardcore som influerats av 70-talets punk är en stor del av straight edge-"kulturen".²²

Många veganer är starkt kritiska till den svenska demokratin och det samhälle vi lever i. För en del har veganism blivit ett sätt att kanalisera sitt missnöje mot samhället och dess styre. De vill se en genomgripande förändring av hela samhället där tyngdpunkten ligger i att ta större hänsyn till naturen och allt levande, framförallt till djuren men också till den enskilda människan.²³ Förutom veganer är flera också freds- och miljöaktivister, vapenvägrare och anarkister²⁴. Den största bristen i dagens samhälle är att den enskilda människan inte har tillräckligt inflytande, anser ett flertal veganer och vill se en kraftig decentralisering av politiskt beslutsfattande till förmån för lokala beslutsgångar. Centralisering ses som mycket hotfullt. Många veganer säger sig vara syndikalister²⁵. Anarkism betraktas som ett önskvärt tillstånd om

²⁰ *Dagens Nyheter*, 1997-02-09. Se också: Singer, Peter, *Djurens frigörelse*, s. 25ff, 1992

²¹ *Dagens Nyheter*, 1995-12-28

²² *ibid*

²³ *Dagens Nyheter*, 1997-02-23

²⁴ Anarkism: en politisk riktning vars anhängare, *anarkister*, eftersträvar ett samhälle där individen utsätts för så lite tvång som möjligt. Nationalencyklopedin, band 1, s. 323, □ anarkism, Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1989

²⁵ Syndikalism: utomparlamentarisk facklig åskådning som avvisar den centrala statsmakten och centralism i alla dess former och förordar lokalt fackligt inflytande och lokala avtal. Syndikalismen vänder sig mot politiskt och parlamentariskt arbete. Nationalencyklopedin, band 17, s. 588, □ syndikalism, 1995

än svåruppnåeligt. Utvecklingen mot en högre grad av demokrati anses som mycket viktig eftersom åtskilliga veganer misstror det demokratiska systemet och parlamentarismen av idag. Förtroendet för valda politiker är svagt och svårigheten att identifiera sig med de befintliga riksdagspartierna är stor.²⁶ Argument som traditionellt drivs av den politiska vänstern har framförts av veganrörelsen såsom exempelvis; avskaffa kapitalismen, ändra de ekonomiska lagarna för systemet vi lever i, bort med marknadstänkandet där alla människor är varor på marknaden - det skapar endast frustration hos människor, förhindra att storföretag styr.²⁷

2.3 Vegangrupper

Internationella grupper

Den första gruppen som med direkta aktioner²⁸ sökte stoppa djurförtryck var engelska "Hunt Saboteurs Association" (1960). Aktivisterna åkte helt enkelt ut i skogen och förhindrade jägare från att jaga. 1972 började några jaktsabotörer utföra mer militanta aktioner som exempelvis sabotage av jägarnas gevär och fordon. I samband med detta bildades gruppen "Bands of Mercy" som senare också kom att kämpa mot andra former av djurförtryck. 1975 fängslades de två aktivisterna Ronnie Lee och Cliff Goodman från "Bands of Mercy" efter att ha försökt bryta sig in i ett laboratorium. Händelsen ledde till att stödet för direktaktioner mot djurförtryck ökade kraftigt i Storbritannien och 1976 föddes **Animal Liberation Front, ALF**. Idag är ALF den största gruppen i sitt slag i världen med huvudsäte i England. ALF växer snabbt och finns i omkring 18-20 länder, bl a i flera europeiska länder inklusive Sverige samt USA och Kanada.²⁹

ALF består av små självständiga grupper spridda i ett flertal länder. Enligt ALF:s riktlinjer utför dessa grupper direktaktioner mot djurförtryck genom att rädda djur från till exempel laboratorier, pälsfarmar, slakterier etc., samt genom att sabotera, främst egendom, och därmed orsaka finansiella förluster för de som tjänar pengar på att utnyttja djur. Vilken grupp som helst bestående av veganer eller vegetarianer som utför aktioner enligt dessa riktlinjer har rätt att betrakta sig som en del av ALF. Eftersom aktionerna är olagliga arbetar aktivisterna anonymt. Det finns inget centralt styre i ALF. Dess kortsiktiga mål är att rädda så många djur som möjligt

²⁶ Göteborgsposten, 1997-01-19

²⁷ Dagens Nyheter, 1997-02-25

²⁸ Direkta aktioner kan definieras som omedelbara olagliga metoder med eller utan våld i syfte att få till stånd en snabb förändring. Rod Hague, Martin Harrup och Shaun Breslin, *Comparative Governments and Politics*, s. 220, London, Macmillan, 1994, <http://www.hedweb.com/alffa.htm>, 1997-04-23

²⁹ <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3directaction.html>, 1997-04-23. Uppgifter om antalet medlemmar i ALF saknas.

och direkt avbryta utnyttjandet av djur. På lång sikt är målet att få slut på *allt* djurplågeri genom att tvinga alla företag som sysslar med detta i konkurs.³⁰

Animal Liberation Front har också så kallade ”supportgroups” runt om i världen där de som önskar stödja gruppen utan att bryta mot lagen kan delta. Syftet med stödgrupperna är att bruka alla tillgängliga *lagliga* medel som finns för att stötta ALF:s arbete. Det kan innebära utbildning av allmänhet vad gäller behov av direkta aktioner, stöd till fängslade aktivister, försvar av ALF i media eller insamling av pengar till aktioner. ALF uppmuntrar dock alla att ta del i direkta aktioner, vilket med andra ord är en uppmuntran att bryta mot lagen.³¹

I Storbritannien finns, förutom ALF, **Hunt Saboteurs Association** fortfarande kvar. Gruppen har ett hundratal medlemmar, och inriktar sig främst på att sabotera rävjakt i England.³² De senaste åren har även en extremt militant riktning uppkommit inom den engelska rörelsen med grupper som **Justice Department** och **Animal Rights Militia**. Båda trotsar lagen i betydligt större utsträckning än ALF genom att skicka brevbomber till innehavare av bland annat pälsaffärer, forskare och företag inblandade i djurförtrycksindustrin. Brandbomber har också placerats i bland annat MacDonalds restauranger.³³

Grupper i Sverige

Kända svenska grupper mot djurförtryck, vilka bryter lagar för att uppnå sina syften, är **Djurrättsalliansen**, **Djurens Befrielsefront (DBF)**, och **Djurens hämnare**. Samtliga har kontakter med Animal Liberation Front (ALF).³⁴

Djurrättsalliansen, som tidigare hette Vegan Resistance, verkar öppet, har en hemsida med föreningsstadgar på Internet och tar upp medlemsavgifter. Pengarna går till aktioner runt om i landet. Högsätet är i Umeå, med filialer i andra orter i Sverige.³⁵ Syftet med gruppens bildande var att ”fylla det stora hål som funnits mellan djurskyddsorganisationer och militanta djurskyddsaktivister”. Djurrättsalliansen säger sig vara en gräsrotsorganisation som är till för alla som aktivt vill göra något åt djurförtrycket. Målet är ett samhälle helt fritt från förtryck vilket

³⁰ <http://www.hedweb.com/alffaq.htm>, 1997-04-23

³¹ <http://www.hedweb.com/alffaq.htm>, 1997-04-23

³² *Svenska Dagbladet*, 1995-10-29

³³ Stellan Vinthagen, ”Kan vi lära oss något av militanta veganer och SUF?” *Facklan*, Nr. 1, 1997

³⁴ *Svenska Dagbladet*, 1995-10-29

innebär totalt avskaffande av all produktion av animaliska produkter och alla andra produkter framställda genom utnyttjande av djur, fullständig eliminering av all jakt, fiske, uppfödning av sällskapsdjur och alla andra sedvänjor och traditioner som utnyttjar djur, totalt stopp på alla djurförsök (även om inga alternativ finns) samt en allmän attityd till djur som innebär respekt och insikt om varje individs egenvärde och rättigheter.³⁶

Civil olydnad är den *olagliga* metod som används av Djurrättsalliansen. Övriga metoder är traditionell opinionsbildning genom massmedia, informationsspridning genom flygblad och broschyrer, demonstrationer och manifestationer. Generellt sett stödjer inte Djurrättsalliansen sabotageaktioner, eftersom det finns risk att djur kommer till skada vid dessa, men de tar heller inte helt avstånd, då ett lyckat sabotage kan rädda ett djurs liv eller minska lidande. Inga sabotageaktioner får dock utföras i Djurrättsalliansens namn. Gruppens stadgar är ledande för verksamheten. Här står att alliansen ska vara platt, inte toppstyrd, och så litet byråkratisk som möjligt. Sammanhållande är hemsidan på Internet och ett nyhetsblad som ges ut fyra gånger per år. Här får aktivisterna information om aktuella aktioner och tips om vad som kan göras åt djurförtrycket. Tyngdpunkten i verksamheten ligger på medlemmarnas direkta handlingar och uppmärksamhet i media. I vissa fall händer det att gruppen samarbetar med andra vegan-/djurrättsgrupper.³⁷

1985 bildades **Djurens befrielsefront, DBF**, i Skåne efter brittisk förebild. Gruppen är nära knuten till Animal Liberation Front. En kvinna som i media valt att kalla sig "Emilie E:son" leder idag DBF från Åstorp utanför Helsingborg. Hon är även svenska ALF:s taleskvinna. Gruppen har omkring 30 medlemmar i åldern 20-30 år plus ett antal perifera stödpersoner.³⁸ Uppgifter som fronten tagit på sig är bland annat fritagning av försöksdjur, blivande försöksdjur och i vissa fall privata djur som far illa, samt ekonomiskt sabotage. DBF förespråkar öppet olagliga aktioner, men säger sig dock aldrig använda våld mot människor. Under åren har gruppen genomfört omkring 45 aktioner.³⁹ Förutom fritagning av djur, inbrott, vandalism, mm, har gruppen bland annat tagit på sig skulden för de kanyler i kött som hittades i ett antal livsmedelsbutiker i Göteborg strax före jul 1996.⁴⁰

³⁵ Uppgifter om antalet medlemmar saknas.

³⁶ <http://www.geocities.com/CaptiolHill/5059/stadgar.html>, 1997-04-23

³⁷ *ibid*

³⁸ Uppgifterna varierar, se t ex *Svenska Dagbladet*, 1995-10-30 och *GT*, 1996-05-08

³⁹ *Svenska Dagbladet*, 1995-10-30

⁴⁰ *Göteborgsposten*, 1996-12-17

Djurens Hämnare är en mycket hemlig grupp i Stockholm som bildats med en uttalad strategi av ekonomiskt sabotage.⁴¹ Gruppens metoder berör dock otvivelaktigt området terrorism. Antalet medlemmar, huvudsakligen ungdomar, går inte att fastställa då information är svåråtkomlig. Gruppen har exempelvis hotat forskare och veterinärer med bensinbomber, vandaliserat deras villor, samt tagit på sig ett antal attentat mot slakterier, mejerier, korvkiosker med mera. Djurens Hämnare ger ut den underjordiska tidningen "Befriaren" genom Djurens befrielsefronts postboxadress i Skåne. I "Befriaren" uppmuntras till sabotage, vandalisering och trakasserier av personer som arbetar med försöksdjur. Bland annat finns en namnlista med hemadresser och hemtelefonnummer till ett antal forskare och läkare anställda på läkemedelsföretag och sjukhus där försöksdjur används. Intill namnlistan finns en uppmaning som lyder: *"Låt de här försöksveterinärerna veta att de inte kommer ostraffat undan från att tortera försvarslösa varelser. Skicka dem tunga ofrankerade kuvert, beställ varor på postorder, hälsa på dem med sprejffärg, ring på de mest olämpliga tider."* Tidningen innehåller också exakta instruktioner på hur en brandbomb tillverkas, hur aktioner genomförs i "djurförtryckares" privata bostäder osv.⁴²

Några gånger de senaste tre åren har en grupp som kallat sig Djurens aktionsgrupp kontaktat media jämte de företag eller personer som utsatts för attentat och tagit på sig skulden för dessa. Ingen vet emellertid om gruppen egentligen existerar. Det kan istället vara en enskild person som utfört aktionerna.⁴³ På Internet, där kända grupper åtminstone ibland nämner mindre kända, hemliga sådana, finns enligt mina efterforskningar inte namnet Djurens aktionsgrupp överhuvudtaget.

3. Politiskt deltagande

3.1 Olika former av politiskt deltagande

Politiskt deltagande förekommer i olika former i vårt samhälle. Vilka som betraktas som konventionella respektive okonventionella är inte givet utan varierar i tid och rum. Med konventionellt politiskt deltagande avses verksamhet som flertalet medborgare i ett land anser vara

⁴¹ Stellan Vinthagen, *Facklan*, Nr. 1, 1997

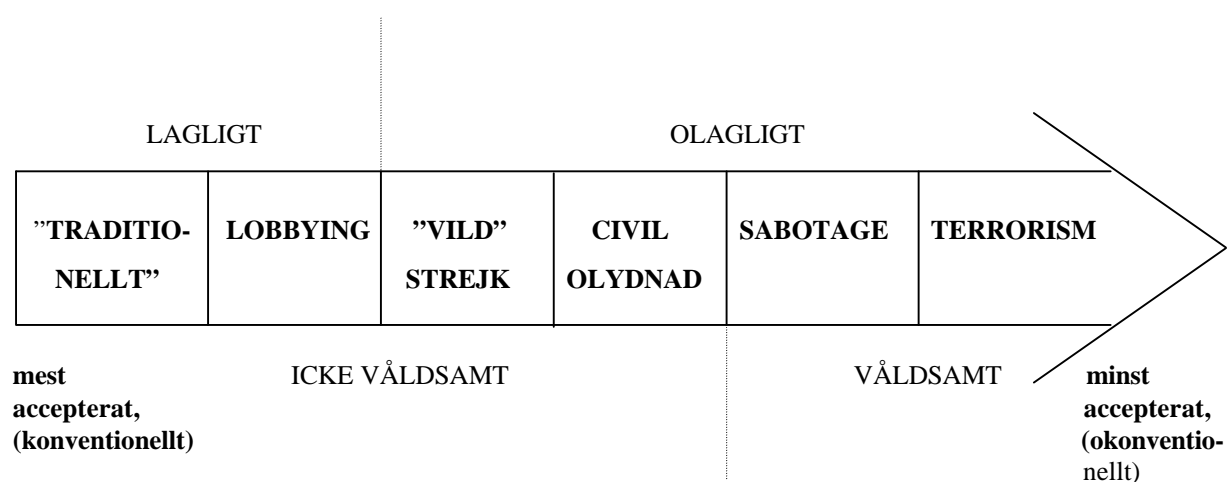
⁴² *Svenska Dagbladet*, 1995-10-30

⁴³ *Expressen*, 1994-12-18

”passande” för politisk påverkan, dvs aktiviteter som accepteras av den dominerande politiska kulturen. Deltagandeformer som inte accepteras eller anses riktiga av den dominerande politiska kulturen blir då okonventionella, vare sig de är lagliga eller olagliga.⁴⁴

I figuren nedan kan man tänka sig olika former av politiskt deltagande på en glidande skala från mest accepterat, dvs konventionellt, (till vänster) till minst accepterat okonventionellt (till höger). Mellan skalans båda ändpunkter kan samtliga former av politiskt deltagande placeras in.

Figur 1: Politiska deltagandeformer

Källa: Fritt efter Mia Thelander

Den mest accepterade formen av politiskt deltagande är laglig och icke våldsam, och kallas ”traditionellt” i figuren. Exempel är valdeltagande, partiaktiviteter och demonstrationer. Den minst accepterade, terrorism, är olaglig.⁴⁵ Här används våld eller hot om våld främst mot människor, men också mot andra levande varelser. Mellan dessa två har jag märkt ut ytterligare fyra typer av politiskt deltagande som kan vara lagliga eller olagliga samt våldsamma respektive icke våldsamma. Lobbying är lagligt, innebär ingen våldsanvändning och är idag en het fråga i

⁴⁴ Mia Thelander, ”Civil olydnad som politiskt deltagande. Fallet Plogbillsrörelsen”, avhandlingsetapp 1, 1997-04-28

⁴⁵ Som en mer extrem form kan tänkas gerillakrigföring

Sverige. Många anser det helt oaccepterat, andra anser det nödvändigt och viktigt. ”Vild strejk” eller möjligen en ”fredlig” demonstration som genomförs utan polistillstånd kan ses som exempel på en olaglig, relativt konventionell handling utan användning av våld. En politisk handling som öppet och utan våld medvetet bryter mot lagen är civil olydnad. Sabotage slutligen, som ligger före terrorism på skalan, är en olaglig okonventionell handling där våld används, men endast riktat mot materiella ting.⁴⁶

På skalan skulle vi kunna lägga in organisationer som exempelvis IRA⁴⁷ och ETA⁴⁸ under terrorism, Antifacistisk Aktion, AFA, under sabotage och Greenpeace under civil olydnad. Veganernas politiska deltagande kan placeras in utefter hela skalan. Vad jag finner motsägelsefullt är att vissa delar av en rörelse som säger sig kämpa, huvudsakligen för *avskaffandet* av våld mot djur, för djurens rätt till ett värdigt liv i samhället och mot ett felaktigt samhällssystem där demokratin anses skenbar, använder sig av våld och olagliga metoder.⁴⁹ Tillsammans med andra civila olydnadsgrupper, sabotagegrupper och terroristgrupper befinner sig alltså delar av veganrörelsen under de tre sista typerna av olagligt politiskt deltagande på skalan, vilket många anser mycket oroväckande för en demokrati som Sverige. Terrorism i veganrörelsens namn är fortfarande relativt outvecklad i Sverige, men det går att se tendenser till denna aktivitet som i bland annat Storbritannien har stöd hos flera delar av rörelsen.⁵⁰ Jag är intresserad av varför vissa veganer kan placeras in på andra hälften av skalan och söker därför deras motiv till olagliga och ibland våldsamma handlingar.

3.2 Precisering av civil olydnad, sabotage och terrorism

Civil olydnad

De två mest kända exemplen där *civil olydnad* använts är Indiens självständighetsrörelse under ledning av Mahatma Gandhi och de svartas medborgarrättsrörelse i USA, ledd av Martin Luther King. Under 80- och början av 90-talet ökade användandet av civil olydnad som ett sätt att uppnå politiska syften.⁵¹ Metoden har också fått ökad legitimitet genom att organisationer som

⁴⁶ Mia Thelander, 1997

⁴⁷ Förkortning för *Irish Republican Army*, *Irländska republikanska armén*, revolutionär styrka bildad 1919 i syfte att upprätta en oberoende republik på Irland. Nationalencyklopedin, band 9, s. 543, »IRA, 1992

⁴⁸ Förkortning för baskiska *Euskadi ta Askatasuna* ”Baskerlandet och friheten”, terrororganisation i Spanien som förespråkar de baskiska områdenas återförening och fullständiga självständighet. Nationalencyklopedin, band 5, s.622, »ETA, 1991

⁴⁹ <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/2whyvegan.html>, 1997-04-23

⁵⁰ *Dagens Nyheter*, 1995-02-12

⁵¹ Elisabeth Sandersson, ”Bryter mot lagen för att utveckla demokratin”, *Miljömagasinet*, 1997-01-24

exempelvis Greenpeace använder den. Civil olydnad kan tänkas befinna sig någonstans i gråzonen mellan konventionellt och okonventionellt politiskt deltagande (se skala). Som deltagandeform tänjer den på gränserna för vilket slags politiskt deltagande som är accepterat i ett demokratiskt politiskt system idag.

Civil olydnad innebär att medvetet bryta mot lagen för att påverka politik eller samhälle. Tanken är att skapa debatt kring en viss lag eller ett missförhållande i samhället genom att få upp ögonen hos media och allmänhet. För att uppnå detta krävs att den civila olydnaden är en öppen handling, det vill säga att de som agerar, öppet och uttalat tar ett personligt ansvar och står för sina handlingar. Det innebär också att ta sitt straff, i värsta fall ett fängelsestraff.⁵²

Sabotage

Sabotage är en olaglig och i dagens Sverige tämligen okonventionell form av politiskt deltagande (se skala). Tidigt användes den som kampform inom industrin av franska syndikalister. En sabotagehandling utmärks av att våld riktas mot materiella ting, avsiktligt och anonymt.⁵³ I Brottsbalken, 13 kap 4§, karakteriseras sabotage som ett allmänfarligt brott bestående i skadegörelse på egendom som är av särskild betydelse för samhället, t ex anläggningar för försvar, folkförsörjning eller kommunikationer. Grovt sabotage kan ge fängelse på livstid.⁵⁴

Terrorism

En politisk påverkansform som bygger på våld eller hot om våld främst mot människor men även mot andra levande varelser, är terrorism. Terrorism är relativt ovanligt i en demokrati som exempelvis Sverige, vilket ter sig naturligt med tanke på dess grovt olagliga och okonventionella karaktär.⁵⁵ I vissa delar och länder i världen förekommer dock terrorism regelbundet. Rent definitionsmässigt brukar man skilja mellan statsterrorism, nationell terrorism och internationell terrorism. Statsterrorism är våldsdåd som har beordrats av eller leder sitt ursprung till en viss stat. Nationell terrorism grundas på uppfattningar om politiska eller sociala missförhållanden och utövas av små fristående grupper med få medlemmar. Våld riktas ofta mot den egna staten, dess institutioner och intressen eller mot dess representanter. Internationell terrorism utövas av

⁵² Mia Thelander, 1997

⁵³ Nationalencyklopedin, band 16, s. 181, ▫ sabotage, 1995

⁵⁴ Bra böckers Lexikon, ▫ vegetarianism, 1996

organisationer eller grupper som angriper mål även utanför hemlandets gränser.⁵⁶ Enligt dessa definitioner hamnar veganers terrorishandlingar under nationell terrorism. Våld som används av terrorister för att påverka samhället eller en viss politik är bland annat bombdåd, mord och kidnappningar.⁵⁷

4. Hur försvarar veganer användandet av olagliga metoder?

Följande kapitel behandlar det centrala i denna uppsats; nämligen vilka argument veganer lägger fram för att försvara användandet av olagliga, okonventionella och ibland våldsamma metoder. Jag tycker mig kunna urskilja tre huvudargument, vilka jag försöker systematisera min analys kring. Det första argumentet är *demokratiargumentet* vilket bygger på att det, enligt veganerna, är rätt och ibland nödvändigt att bryta mot lagen för att utveckla demokratin ytterligare. Ett andra argument är *effektivitetsargumentet*. Många veganer menar att det enda effektiva sättet att få till stånd en förändring i samhället är att bryta mot lagen. Slutligen det *moraliska argumentet*. Flertalet veganer som bryter mot lagen anser sig ha moraliskt rätt att göra detta då de kämpar för en god sak.

4.1 Veganer och civil olydnad

Civil olydnad är ett väl etablerat påtryckningsmedel inom veganrörelsen. Bland föreningar som använder sig av civil olydnad i Sverige ser vi bland andra Djurrättsalliansen, utspridd på flera orter i Sverige.⁵⁸ Flera veganer i föreningar som arbetar med lagliga, traditionella medel, som till exempel Ulla Troëng, ordförande i Svenska Veganföreningen, sympatiserar personligen med civil olydnad som metod, även om deras föreningar verkar inom lagens ramar.⁵⁹ Linus Brohult, ung vegan, miljö- och fredsaktivist samt känd debattör i media, säger sig inte se någon motsättning mellan att arbeta i parlamentariska församlingar och att arbeta med civila olydnadsaktioner. Men han anser att det finns en stor risk att de oppositionella tvingas kompromissa bort sig själva i det parlamentariska systemet.⁶⁰ Bland oorganiserade veganer är stödet för civil olydnad mycket starkt.⁶¹

⁵⁵ Nationalencyklopedin, band 18, s.189 f, terrorism, 1995

⁵⁶ Nationalencyklopedin, band 18, s.189 f, terrorism, 1995

⁵⁷ Louis L. Snyder, Encyclopedia of Nationalism, terrorism, New York, Paragon House, 1990

⁵⁸ <http://www.geocities.com/CapitolHill/5059/stadgar.html>

⁵⁹ Dagens Nyheter, 1997-02-25

⁶⁰ Göteborgsposten, 1997-01-19

⁶¹ Utbildningscentralens program: Stop! Om olydnad, 1997

Vårt samhälle bygger på respekt för lag och demokrati. På senare tid har det i Sverige uttryckts en oro över att veganrörelsen verkar förakta demokratin och ignorera risken att denna urholkas genom användandet av civil olydnad och andra olagliga, ibland våldsamma, påverkansmetoder, som sabotage och terrorism. Det faktum att majoriteten i rörelsen är ungdomar har fått bland annat politiker att bekymra sig över att yngre generationer överger partipolitik och traditionella sätt att påverka för att istället ta till olagliga direktaktioner.⁶² Oron är delvis befogad då många veganer hyser förakt för politiker och partier. Politiker anses inte ”vara där” för att förbättra samhället och partiidentifikationen är svag eftersom inget parti kämpar för djurens rätt i samhället.⁶³

Veganer som använder civil olydnad som påverkansmetod säger sig inte bryta mot lagen av förakt mot demokratin. De ser istället civil olydnad som ett sätt att utveckla demokratin i ett samhälle där lagen bortser från djurens rättigheter och bara tar hänsyn till människan och hennes ”egoistiska” perspektiv. Människor har i alla tider sagt nej när de tycker att något är fel, menar ”civila olydnadsveganer”. Att säga nej till en ”felaktig” lag är naturligt. För att stärka sitt argument, dvs *demokratiargumentet*, pekar veganerna ofta på fall i historien, såsom exempelvis slavernas och kvinnornas frigörelse, där människor kämpat med hjälp av civil olydnad för att ”utveckla” demokratin. Respekt för lagen tycker sig veganer som använder civil olydnad ha, eftersom de utför sina aktioner öppet och efteråt är beredda att ta sitt straff vilket i värsta fall kan innebära en tid i fängelse.⁶⁴ Flertalet veganer som utför civil olydnadsaktioner anser inte att denna politiska deltagandeform kan vara ett hot mot demokratin.

Huvudförsvaret för användandet av civil olydnad är det *moraliska argumentet* vilket utgår från att grunden i samhället ”naturligtvis” är att följa lagen, men att denna inte alltid är rättvis eller stämmer överens med tiden eller vad folk tycker. Folket har inte bestämt att djuren ska förtryckas. Lagar som förtrycker djur och inte värnar om naturen och livet är orättvisa. Enligt veganerna är detta den enda moraliska kompassen vi kan ha. Som ansvarskännande människa

⁶² Reinfeldt, Fredrik et al., *Stenen i handen på den starke*, 1995

⁶³ Reinfeldt, Fredrik et al., *Stenen i handen på den starke*, 1995

⁶⁴ ibid, Se också *Dagens Nyheter*, 1997-02-25, Tomas Westerlund ”Civil olydnad. Varför, Hur, När?”, <http://www.geocities.com/CapitolHill/5959/CD.html>

och medborgare i en demokrati måste man försöka ändra lagen om den är orättvis, menar veganerna.⁶⁵

Kontentan i det *moraliska argumentet* torde vara att det, enligt veganerna, inte spelar någon roll om vi bryter mot lagen så länge vi kämpar för en moraliskt god sak. Ändamålet får så att säga helga medlen. Här ligger ett stort problem. Vem ska egentligen bestämma vad som är en *god sak*? Veganerna med sina argument? Eller de svenska medborgare som anser det vara av avgörande betydelse att vi använder försöksdjur för att få fram mediciner mot livshotande sjukdomar såsom exempelvis cancer, aids och Parkinsons? Eller flertalet människor i Sverige som konsumerar kött? Vi lever i en demokrati där utgångsläget, teoretiskt sett, är att alla medborgares röst väger lika och där majoriteten avgör. Minoriteter riskerar ibland att bli åsidosatta. Men har vi något val? Är det inte värre, som Robert Dahl säger, om minoriteten förtrycker majoriteten?⁶⁶ Kan vi låta veganerna, som är en minoritet, bestämma vad som är rätt och fel? Skulle det inte i så fall vara fritt fram för alla minoriteter att ta lagen i egna händer? Vart tar då demokratin vägen? Samma problem uppstår kring *demokratiargumentet*. Är det möjligt att utveckla demokratin och dess lagar om en minoritet går emot vad majoriteten av folket bestämt? Men samtidigt måste vi också inse att ett samhälle där massan förtrycker minoriteter inte heller är en demokrati. Det är nödvändigt att vi ifrågasätter om majoriteten alltid har rätt. Vad är det som säger att veganerna inte kämpar för en god sak och att den stora massan har rätt att döda och utnyttja andra arter? Kanske kommer vi om hundra år att undra hur det kunde finnas lagar som tillät att vi utnyttjade andra individer, djur, på samma sätt som vi idag undrar hur slaveriet kunde existera.

Det *effektivitetsargument* som veganerna lägger fram för att använda just civil olydnad som påverkansmetod, framför andra lagliga och olagliga metoder, handlar om effektiviteten när det gäller att få lämplig mediauppmärksamhet i ett samhälle där detta krävs för att påverka allmänheten. Civil olydnad får i regel positiv uppmärksamhet i media eftersom aktivisterna offrar sin frihet genom eventuella fängelsestraff för att vinna andras frihet, nämligen djurens frihet. Människor tenderar att se det som hjältemodigt att någon tar ett straff för en moralisk sak. En

⁶⁵ Se t ex *Dagens Nyheter*, 1997-02-25

⁶⁶ Robert Dahl, *Democracy and its critics*, s.155, New Haven/London: Yale University Press, 1989

slags martyreffekt uppnås vilken får människor att öppna ögonen och börja tänka, samtidigt som sympatikänslor väcks för själva handlingen enligt civil olydnadsveganerna.⁶⁷

Enligt veganerna skapar inte traditionella metoder tryck på de som förtrycker eller på allmänheten att upphöra med utnyttjandet och våldet mot djur. Andra olagliga metoder som sabotage och terrorism där våld används är enligt veganerna emot veganismens principer och sägs göra mer skada än nytta. Civil olydnad är helt enkelt den effektivaste metoden att påverka i djurrätsfrågan anser civil olydnadsveganerna.⁶⁸

Till ”civila olydnadsveganernas” försvar kan anföras att de trots allt, som de också hävdar, har en viss respekt för lagen då de öppet genomför aktioner och är beredda att ta sitt straff. Kanske är det då tveksamt att betrakta civil olydnad som rent *förakt* mot demokratin. Förakt är när allt kommer omkring ett mycket starkt ord. ”Civil olydnadsveganerna” använder inte heller våld, vilket delvis också ökar denna påverkansforms legitimitet i vår politiska kultur.

4.2 Veganer och sabotage

När vi går förbi civil olydnad på skalan över politiska deltagandeformer och hamnar inom området sabotage eller terrorism träffar vi på grupper inom bland annat veganrörelsen, vilka för sina syften är beredda att ta lagen i egna händer.⁶⁹ Här anser jag det vara tämligen befogat att tala om förakt mot demokratin.

Veganer som använder sabotage som politisk påverkansmetod säger sig sakna all respekt för demokratin och dess lagar. Den form av *demokratiargument* som går att urskilja i veganernas försvar av denna metod bygger på att det egentligen inte finns någon demokrati värd namnet och att det då inte spelar någon roll om vi bryter mot lagen eftersom den ändå inte är demokratiskt fattad. Det anses därför vara fritt fram för varje individ att ta lagen i egna händer.⁷⁰

Ett samhälle där alla medborgare tar lagen i egna händer riskerar att urarta i en okontrollerad anarki, där ingen skyddas överhuvudtaget, varken människor eller djur. Frågan är hur djurens situation skulle se ut i ett sådant samhälle. Okontrollerad tjuvjakt där utrotningsshotade djurarter försvinner, möjligtvis? Eller ohämmat utnyttjande av exempelvis pälsdjur för att vissa människor

⁶⁷ <http://www.goecities.com/CapitolHill/5059/CD.html>, 1997-04-23

⁶⁸ *ibid*

⁶⁹ <http://www.goecities.com/CapitolHill/5025/3directaction.html>, 1997-04-23

är ute efter lyxiga pälsartiklar. Veganer som anser att alla människor kan forma sin egen lag verkar många gånger inte inse att lagen idag faktiskt, till viss del, skyddar djuren och att den dessutom existerar för att skydda dem själva.

Det *moraliska argumentet* veganerna lägger fram för att rättfärdiga lagöverträdelser är i grund och botten det samma oavsett vilken olaglig metod som används, civil olydnad, sabotage eller terrorism, nämligen, att då veganerna anser sig kämpa för en moraliskt god sak ser de inget hinder i att bryta mot lagen. De olika metoderna sätter dock speciella gränser för hur långt det betraktas som moraliskt rätt att gå. Veganer som använder civil olydnad anser det vara rätt att motsätta sig en lag så länge våld inte brukas i någon form. De veganer som utför sabotage menar däremot att det är rätt att använda våld så länge det *endast* riktas mot materiella ting.

Veganföreningar vars verksamhet inbegriper sabotage, som till exempel ALF och Djurens befrielsefront, betonar ofta att alla aktioner utförs utan våld. Det viktigaste sägs vara att *inget* djur, ”mänskligt eller icke-mänskligt”, skadas. I dessa veganers bemärkelse är våld endast något som utövas direkt mot levande varelser, djur eller människor. Men våld riktat mot materiella ting är en handling där avsevärda risker föreligger att både oskyldiga djur och människor kan komma till skada eller till och med dö vid eventuella misstag i aktionen, vilket kan ifrågasätta om det verkligen är moraliskt rätt att begå sabotage. Vad gäller vikten av att inget djur, ”mänskligt eller icke-mänskligt” kommer till skada, verkar veganer som sysslar med sabotageverksamhet endast åsyfta *fysiska* skador när det gäller människor. Att många människor vars försörjning är beroende av exempelvis djuruppfödning eller slakt far illa psykiskt av ekonomiska förluster på grund av sabotage, men också av rädsla för att komma till skada, är något som ofta förbises.

En vegan jag varit i kontakt med medger att hon ser en fara i att människor, vars företag eller egendom saboteras, skadas psykiskt av ekonomiska förluster och av rädsla för att bli skadade. Därför är hon lite tveksam till sabotage mot företag, men *endast* mot små företag där ”privatpersoner drabbas direkt”. Stora multinationella företag som exempelvis McDonalds och Coca Cola är kommersiella jättar med ändlösa möjligheter att täcka skador. Ingen privatperson drabbas om dessa företag utsätts för sabotage menar hon. De förtrycker djur, natur och

⁷⁰Svenska Dagbladet, 1995-10-30

människor och förstör mer i samhälle än de tillför. Därför är sabotageaktioner mot dem helt rätt.⁷¹

Effektivitetsargumentet betonas starkt av de veganer som tillämpar sabotage. Civil olydnad betraktas som en ineffektiv och otillräcklig påverkansmetod när det gäller att skapa en reaktion hos politiker, företag och allmänhet. Sabotage anses däremot ge snabba resultat och stor möjlighet att förändra saker och ting till det bättre. I en debatt på Internet hävdar en vegan att de effektiva sabotageaktioner som Animal Liberation Front utfört i Storbritannien, i form av bland annat tidsinställda bomber, lett till att den ”avskräckande” pälsindustrin snabbt tappat fotfäste i landet. Ett annat så kallat ”tungt bevis” på att ekonomiskt sabotage hjälper, också i Sverige, sägs vara exemplet Nordströms Päls i Umeå som efter åtskilliga nattliga besök med stenar och dylikt till slut tvingat lägga ner sin affärsverksamhet.⁷²

Effektiviteten i sabotage, eller rättare uttryckt i *ekonomiskt* sabotage eftersom det handlar om att tillfoga ekonomiska förluster hos ”djurförtryckarna”, ligger enligt veganerna i att allt i vårt samhälle handlar om pengar. Människor strävar ständigt efter att tjäna så mycket pengar som möjligt. Det bästa sättet att få stopp på djurförtrycket är därför att slå mot den ömmaste punkten; plånboken, menar veganerna. Syftet med ekonomiskt sabotage är att tvinga företag och andra institutioner som utnyttjar djur eller stödjer sådan verksamhet i konkurs, genom att gång på gång förstöra egendom och material som till slut blir för dyrt att ersätta.⁷³

Man skulle dock kunna tänka sig att företag i Sverige som använder sig av försöksdjur vid forskning och utveckling av nya produkter flyttar ut sina försöksdjur till andra länder om de upprepade gånger drabbas av dyrbara sabotageaktioner. Detta för att på så sätt ”komma undan”. Hur det verkligen förhåller sig med den saken har jag tyvärr inga uppgifter om. Det skulle dock definitivt kunna ifrågasätta sabotagehandlingars effektivitet, utifrån veganernas perspektiv, eftersom följden då riskerar att bli att djuren utsätts för än större lidande om de hamnar i länder med sämre djurskydd än Sverige.

⁷¹ Telefonintervju med Therese, 1997-05-14

⁷² <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3directaction.html>, 1997-04-23

⁷³ <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3directaction.html>, 1997-04-23
telefonintervju; Andreas Månsson, 1997-05-14

En alternativ laglig form för att uppnå den önskade effekten, att slå ut exempelvis ett företag ekonomiskt, skulle för veganerna kunna vara att få till stånd en bojkott av ”djurförtryckarnas” produkter. Det anses dock inte tillräckligt effektivt. *”En effektiv sabotageaktion kan kosta företaget lika mycket som en bojkott sträckt över år - men endast över en natt. Förstår du logiken: Maximal insats maximal utdelning - minimal insats minimal utdelning”*, skriver en vegan i en artikel på Internet där han/hon söker motivera att ekonomiskt sabotage ger mer än traditionella, lagliga påverkansmetoder.⁷⁴

4.3 Veganer och terrorism

Terrorism är den allvarligaste formen av olagligt politiskt deltagande i överensstämmelse med skalan som presenterades i kapitel 3. Enligt den definition jag använder är terrorism våld eller hot om våld riktat mot människor eller andra levande varelser. I Sverige är terrorism ovanligt i den bemärkelsen att människor utsätts för fysiskt våld. Däremot är hot och dylikt, psykologisk terrorism, vanligare. I andra delar av Europa och världen i övrigt är terrorism dock betydligt mer vanligt förekommande än i Sverige, som ett okonventionellt sätt att påverka i det politiska livet.⁷⁵

Terrorism i syfte att uppnå ”djurens befrielse” används i bland annat Storbritannien av extremt militanta vegangrupper såsom exempelvis ”Justice Department” och ”Animal Rights Militia”. I Sverige tar större delen av veganrörelsen avstånd från terroraktioner, men det finns de som inspirerats av dessa och av de brittiska organisationer i vars verksamhet de ingår.⁷⁶ Kända grupper i Sverige som rör sig i gränsområdet sabotage - terrorism är, enligt de definitioner som används i denna uppsats, Djurens befrielsefront och Djurens Hämnare (se 2.4 Grupper i Sverige).

Veganer som använder terrorism som politisk påverkansmetod säger sig, precis som ”sabotageveganer”, sakna all respekt för demokratin och dess lagar. ”Lagar är mig totalt likgiltiga” har bland andra Djurens befrielsefront, tillika ALF:s taleskvinna i Sverige, Emelie E:son, sagt.⁷⁷ Demokratin anses skenbar och det betraktas därmed, som ”demokratiskt rätt” att medborgarna i samhället tar lagen i egna händer, (*demokratiargumentet*). Min invändning mot

⁷⁴ <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3directaction.html>, 1997-04-23

⁷⁵ Nationalencyklopedin, band 18, s. 189 f, terrorism, 1995

⁷⁶ Stellan Vinthagen, *Facklan*, Nr. 1, 1997

denna argumentering är den samma som när veganer använder sig av sabotage, nämligen att följden av att människor tar lagen i egna händer och brukar våld (i det här faller mot både materiella ting och individer) riskerar att leda till våldsamt, okontrollerad anarki.

Det *moraliska argumentet* har inga begränsningar alls, enligt de veganer som är terrorister. För en moraliskt god sak anses det tillåtet att begå vilka brott som helst, även våld mot människor. De brott som utförs är betydligt mycket mindre än de brott som begås mot djur menar dessa veganer. De mest militanta veganerna anser att människor som utnyttjar djur själva borde uppleva vad de tillfogar andra.⁷⁸

Effektivitetsargumentet väger tungt också vid användandet av terrorism. Det enda riktigt effektiva sättet att stoppa förtrycket av djur är, enligt terroristveganerna, att "gå direkt på" människorna som står bakom de "fruktansvärda brotten". Genom att använda våld mot dessa samt genom att skrämma och hota dem blir de så småningom tvingade till bot och bättring. Att ge sig på strukturer i samhället såsom lagar och institutioner anses lönlöst.⁷⁹

Vid närmare studier av veganismen som politiskt budskap och livsstil förstår man att aktioner där våld används mot levande varelser är något som totalt går stick i stäv med veganismens hela idé om att förhindra lidande och förtryck av djur och människor i världen. Att söka påverka genom terrorism för rörelsens syften synes därför helt omotiverat. Människor inom en rörelse som kämpar mot våld med hjälp av våld kan inte räkna med stöd för sin sak från vare sig politiker eller allmänhet. Det går inte att *moraliskt rättfärdiga* på något sätt.

Flertalet människor reagerar helt naturligt med stark motvilja mot terroristaktioner. Den stora mediauppmärksamhet militanta veganer erhållit sedan 1994 verkar endast ha lett till ett förakt mot veganrörelsen. Samhället och företag liksom övriga veganer som söker påverka på andra sätt, lyssnar inte på terroristers åsikter eller krav, vilket torde ifrågasätta metodens effektivitet. Naturligtvis skulle det ur veganernas synvinkel kunna tänkas vara effektivt att till exempel tvinga enskilda personer eller små företag att upphöra med "utnyttjandet" av djur genom att hota och skrämma på olika sätt, med exempelvis mordhot, brevbomber eller dylikt.

⁷⁷ Svenska Dagbladet, 1995-10-30

⁷⁸ Dagens Nyheter, 1995-02-12

⁷⁹ Se text Dagens Nyheter, 1995-02-12

Majoriteten veganer verkar, enligt mitt begränsade material, vara överens om att terrorism inte är representativt för rörelsen i Sverige överhuvudtaget. Terrorister är helt enkelt en samling personer som egentligen inte vet vad veganism handlar om eller som inte tänker överhuvudtaget säger Therese, vegan sedan tre år tillbaka, i en intervju. De är samma sorts ”rötägg” som finns i varje kultur, rörelse eller organisation. De är få, men förstör ofta mycket av veganrörelsens sanna budskap genom sina aktioner. Hon tror att de som utför terroraktioner är brottsliga personer som ”använder” sig av veganismen som en sorts täckmantel för att dölja egentliga avsikter med terrorattentat, avsikter som inte syftar till att stoppa djurs lidanden utan som kanske endast syftar till att förstöra för samhället och andra människor.⁸⁰

5. Avslutning

Unga människor känner inte förtroende för politiker och politiska partier i samma utsträckning som tidigare. En del blir otåliga över hur långsamt förändringar sker med traditionella medel och väljer i stället mer okonventionella metoder för att påverka i det politiska livet, utan att bry sig om att dessa ibland strider mot lagar som är beslutade av folket. Flera ”etiska” veganer inom den svenska veganrörelsen är starkt kritiska till den svenska demokratin och dess lagar då de anser att dessa legitimerar förtryck av ett stort antal individer i vårt samhälle, nämligen djuren. Många människor i Sverige håller med veganerna. Enligt en färsk gallupundersökning i Expressen anser hela 27% av Sveriges befolkning att det är rätt att begå brott för att rädda djur från ett plågsamt liv.⁸¹

En del ser dock veganismen som en övergående trend bland ungdomar, en tillfällig modefluga som inte bör tas på allvar. Andra förfasar sig över eller känner sig hotade av ”alla” militanta veganer som media rapporterar om. Trots att veganerna i Sverige än så länge är relativt oorganiserade i jämförelse med andra rörelser, är det en rörelse som växer snabbt. Nya grupper föds regelbundet. Flertalet av veganismens anhängare är starkt engagerade med bestämda åsikter. Att avfärda veganismen som en trend bara för att majoriteten av rörelsen är ungdomar är att göra det för lätt för sig.

⁸⁰ telefonintervju, Therese, 1997-05-14

På grund av medias något ensidiga rapportering om veganer har många fått en felaktig uppfattning om veganismens budskap och rörelsens anhängare. Bara en liten del är militanta veganer som tar till metoder vilka sträcker sig så långt som till terrorism. De kan inte anses vara representativa för rörelsen som helhet. De flesta håller sig helt inom lagens ramar. Dock anser en del veganer det vara befogat att ta till civil olydnad eller ekonomiskt sabotage för att förhindra lidande och förtryck av djur, även om de inte alltid själva är beredda att utföra aktioner av sådant slag. Dessa påverkansformer är olagliga och riskerar att undergräva demokratin.

Med tanke på veganrörelsens (och andra ungdomsrörelser) inställning till demokratin kanske det är rimligt att tänka över vad som skulle kunna förbättras i vår svenska demokrati. Politiska partier måste måhända lyssna mer på ungdomar och diskutera frågor som exempelvis djurrätt, för att undvika att destruktiva metoder som sabotage och terrorism tillgrips i större utsträckning som politisk deltagandeform i framtiden. Vi måste skapa ett samhälle där alla kan komma till tals och känna att de kan påverka. Demokratin kräver dock att man accepterar att man inte alltid kan få sin vilja igenom. Och att man accepterar det utan att ta till olagligheter.

Referenser

Litteratur

- Bra Böckers Lexikon, ☐ vegetarianism, (Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1996)
- Dahl, Robert A., *Democracy and its Critics*, (New Haven/London, Yale University Press, 1989)
- Hague, Rod, Harrop, Martin & Breslin, Shaun, *Comparative Government and Politics: An Introduction* (London, Macmillan, 1993)
- Möller, Tommy, & Mats Bäck, (Stockholm, Allmänna förl., 1990)
- Nationalencyklopedin, band 1, s. 323, ☐ anarkism, (Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1989)
- Nationalencyklopedin, band 5, s. 622, ☐ ETA, (Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1991)
- Nationalencyklopedin, band 9, s. 543, ☐ IRA, (Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1992)
- Nationalencyklopedin, band 17, s. 588, ☐ syndikalism, (Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1995)

⁸¹ *Expressen*, 1997-05-13

Nationalencyklopedin, band 18, s. 189, terrorism, (Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker AB, 1995)

Reinfeldt, Fredrik, et al., (Nyköping, Stockholms Moderata Ungdomsförbund, 1995)

Singer, Peter, *Djurens frigörelse*, (Falun, Nora Nya Doxa, 1992)

Snyder, Louis L., *Encyklopedia of Nationalism*, terrorism (New York, Paragon House, 1990)

Tidnings- och tidskriftsartiklar

Dagens Nyheter, 1995-02-12

Dagens Nyheter, 1995-06-29

Dagens Nyheter, 1995-07-13

Dagens Nyheter, 1995-12-28

Dagens Nyheter, 1997-02-09

Dagens Nyheter, 1997-02-23

Dagens Nyheter, 1997-02-25

Expressen, 1994-12-18

Expressen, 1995-07-18

Expressen, 1997-05-13

Göteborgsposten, 1996-05-09

Göteborgsposten, 1996-12-17

Göteborgsposten, 1997-01-19

Svenska Dagbladet, 1995-10-29

Svenska Dagbladet, 1995-10-30

Uppsalademokraten, 1996-02-01

Uppsala Nya Tidning, 1996-12-12

Ek, Thorsten, "Oljud, renlevnad och visioner", *Arbetaren*, Nr. 51/52 1994

Sandersson, Elisabeth, "Bryter mot lagen - för att utveckla demokratin", *Miljömagasinet*, 1997-01-24

Vinthagen, Stellan, "Kan vi lära oss något av militanta veganer och SUF?" , *Facklan*, Nr. 1, 1997

Veganbladet Nr. 2, 1997

Övrigt

Mia Thelander, "Civil olydnad som politiskt deltagande. Fallet Plogbillsrörelsen",
avhandlingsetapp 1, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet, 1997-04-28

- Animal Liberation Front, "Frequently Asked Questions", <http://www.hedweb.com/alffaq.htm>
1997-04-23

- Bröms, Elias, Debatt: "Använd begreppet djurätt",
<http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3animalrights.html>, 1997-04-23

- Debatt: <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/3directaction.html>, 1997-04-23

- Djurrättsalliansens stadgar, <http://www.geocities.com/CapitolHill/5959/stadgar.html>,
1997-04-23

- Varför veganism?, <http://www.geocities.com/CapitolHill/5025/2whyvegan.html>, 1997-04-23

- Westerlund, Tomas, "Civil olydnad, Varför, Hur, När?",
<http://www.geocities.com/CapitolHill/5959/CD.html>, 1997-04-23

Regan, Tom, *Djurens Rättigheter*, flygblad, Djurrättsalliansen, Uppsala

telefonintervju med Andreas Månsson, 1997-05-13

telefonintervju med Therese, 1997-05-14

TV-program: Utbildningsradion: Stop! Om olydnad, 1997

PISA-projektets rapporter

1. Ekman, Marie 1995. *Arbetslivsfonden - en modern förvaltningsform. En jämförelse mellan Stockholm och Uppsala län. (ALF)*
2. Vaverka, Joakim 1995. *Särintressenas inflytande över den lagstiftande processen. En jämförande studie av lobbying i den amerikanska kongressen och ett svenskt riksdagsutskott. (KFB)*
3. Lautmann, Johan 1996. *Arbetslivsfonden: En kaderförvaltning? En studie av organisations- och förvaltningsstyrningen av Arbetslivsfonden. (ALF)*
4. Nyqvist, Charlotta 1996. *Organisationernas inflytande efter avkorporatiseringen.*
5. Hansson, Rikard 1996. *Inlandsbanan. Från försvar till turism på 100 år. (KFB)*
6. Tidestav, Kristina 1996. *Har tjänstemännen för stor makt i målstyrda myndigheter? En studie av brukarnas upplevelser och åsikter om Arbetslivsfonden. (ALF)*
7. Berg, Per-Åke 1996. *Arbetslivsfonden. Resultatet av ett politiskt spel. (ALF)*
8. Bosarfve, Sven 1996. *Byråkratins växt. Fallet Arbetslivsfonden. (ALF)*
9. Johansson, Ursula 1996. *Kön och makt i statsförvaltningen. En jämförelse mellan Arbetslivsfonden i fyra län. (ALF)*
10. Duit, Andreas 1996. *Makten och profeterna. Om partier och opinionsundersökningar.*
11. Wockelberg, Helena 1996. *Verksledningsdebatten. En analys av partiernas och intresseorganisationers förvaltningspolitiska idéer.*
12. Vaverka, Joakim 1996. *Demokrati i förändring. En studie av lobbying mot kommunikations-, arbetsmarknads- och jordbrukssektorerna i Sverige. (KFB)*
13. Marcusson, Katja 1996. *Att uppvakta statsråd. (KFB)*
14. Oskarsson, Sven 1997. *Påverka och påverkas. 1994 års reformering av arbetslöshetsförsäkringen.*

15. Book, Cecilia 1997. *Kuppmakare och ideologiskt skifte? Om processen när socialdemokraterna upphävde valutaregleringen.*
16. Tidestav, Kristina 1997. *Förvaltningsstyrelser - En arena för makt- och intressekamp? En studie av vägverkets förvaltningsstyrelse. (KFB)*
17. Öberg, PerOla 1997. *Medborgarnas inflytande och särintressenas makt. Korporatism och lobbying i statsförvaltningen. Rapport till förvaltningspolitiska kommissionen.*
18. Bergström, Jonas 1997. *Korporatismens död. Svenska Arbetsgivareföreningens avhopp från ämbetsverkens styrelser.*
19. Berg, Hans 1997. *Massmedia - folkföreträdare på frammarsch?*
20. Arnberg, Erik 1997. *Avkorporatiseringen, arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetsgivarna. En studie av avkorporatiseringens effekter på Malmöhus länsarbetsnämnd 1993-95.*
21. Fogelberg, Petra 1997. *Trafikinformation som informationstrafik. (KFB)*
22. Berg, Per-Åke 1997. *Arbetslivsfondens organisation. Noggrant övervägande eller slump? (ALF)*
23. Hylander, Johannes 1997. *Påverkansförsök mot förvaltningen. En studie av Vägverkets arbetsplaner. (KFB)*
24. Karlsson, Karin 1997. *Olaglig kamp för djurens befrielse. Hur veganer försvarar användandet av olagliga metoder.*
25. Bjerstedt, Staffan 1997. *Särintressen i statliga verksstyrelser.*

